

Nelegální migrace a některé její souvislosti

 31.01.2014

ILLEGAL MIGRATION AND ITS CONTEXT

Lenka Svobodová¹, Iveta Mlezivová²

¹Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v.v.i., svobodovaL@vubp-praha.cz

²Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v.v.i., mlezivova@vubp-praha.cz

nelegální migrace

pracovní úrazy

rizika

Abstrakt

Nelegální migrace vytváří potenciální rizika na českém trhu práce, vede k nelegálnímu zaměstnávání, výkonu práce ve zhoršených pracovních podmínkách a zvýšenému riziku vzniku pracovních úrazů. Článek poukazuje na některá rizika a hrozby nelegální migrace a také se zabývá odhadem počtu nehlášených pracovních úrazů legálně zaměstnaných cizinců/imigrantů. Z tohoto odhadu lze pouze nepřímo usuzovat na výskyt pracovní úrazovosti ilegálně zaměstnaných cizinců/imigrantů.

Klíčová slova: nelegální migrace, rizika a hrozby, pracovní úrazy

Abstract

Illegal immigration creates potential risks to the Czech labor market, leads to illegal employment, work in poor working conditions and increased risk of accidents. The article points out some of the risks and threats of illegal migration and also deals with the estimated number of unreported accidents at work of legally employed foreigners/migrants. From this estimation only the occurrence of accidents at work of illegally employed foreigners/migrants can be indirectly deduced.

Keywords: illegal migration, risks and threats, accidents at work

Úvod

Problematika etického a ekonomického rozměru pracovní úrazovosti

Úrazy jsou globálním veřejně-zdravotnickým problémem, jsou významnou příčinou poškozování zdraví populace; přinášejí nejen lidské utrpení, zvyšují počet předčasných úmrtí, ale zatěžují společnost zbytečnými ekonomickými náklady. Podporovat prevenci úrazů je humánnější a také ekonomicky výhodnější, než následně prostřednictvím zdravotní a sociální péče řešit důsledky těchto nehod a úrazů. Záchraně práce, léčení, rehabilitace a sociální dávky

pro postižené jsou spojeny s finančními náklady ve výši desítek miliard korun ročně. Podle metodiky a propočtů Výzkumného ústavu bezpečnosti práce celkové průměrné náklady a ztráty (včetně nevytvořeného HDP) vyvolané v roce 2011 jedním pracovním úrazem činily 367 tis. Kč, jedním smrtelným pracovním úrazem dosáhly dokonce hodnoty 15,4 mil. Kč, jednou nemocí z povolání v roce 2011 činily 3,3 mil. Kč. [1] Dlouhodobě sice klesá počet pracovních úrazů, stále však ročně úrazy přinášejí více než 2,5 miliónů kalendářních dnů pracovní neschopnosti s průměrnou délkou 55 dní na jeden pracovní úraz. Ročně přijde v práci o život více než sto osob. Vysoce riziková zůstávají odvětví zemědělství, lesnictví, rybářství, stavebnictví, doprava, skladové a odpadové hospodářství. Rizikové jsou činnosti spojené s manipulací s materiálem, břemeny a také s dopravou. Stále přetrvává nízká kultura bezpečnosti a podceňování rizik zejména ve stavebnictví (zaměstnanci pracují značně lehkomyšlně, bez řádného proškolení a často bez OOPP). [2] Právě v těchto odvětvích a oborech činností cizinci nejčastěji nacházejí a vykonávají převážně fyzickou práci. Úkolem společnosti ČR je vytvářet cizincům podmínky pro jejich začlenění do společnosti včetně ochrany před diskriminací a dalšími negativními jevy jako je nucený výkon práce načerno, ve špatných pracovních podmínkách, bez dostatečného zajištění jejich bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, s vysokým rizikem vzniku pracovního úrazu apod. Cílem je umožnit cizincům, aby byli schopni důstojného života během svého pobytu v České republice. Ze strany cizinců předpokládá integrace vůli zapojit se do společnosti, dodržovat zákony a respektovat hodnoty přijímající země i Evropské unie. [3] Aktuálně v oblasti BOZP vyvstává problém růstu závažnosti pracovních úrazů a také nevykazování či zatajování „lehčích“ pracovních úrazů, které se potom mohou například objevit jako pracovní či ostatní ošetřené úrazy na chirurgických ambulancích. V roce 2011 bylo v ČR oficiálně vykázáno celkem 72 639 pracovních úrazů bez i s následnou pracovní neschopností. Přitom však v chirurgických ordinacích bylo ošetřeno 236 438 pracovních a školních úrazů a 962 865 ostatních úrazů. Vedle nich bylo dále ošetřeno 131 tis. dopravních a 366 tis. sportovních úrazů. [4] Celkově lze podle počtu ošetřovaných na chirurgiích konstatovat, že se v posledních letech nehodové a úrazové děje v podstatě nemění. Změnu zaznamenává nižší využití pracovní neschopnosti ve spojitosti s pracovním úrazem (legislativní změny nemocenského pojištění, ekonomická recese a obavy ze ztráty zaměstnání, využití náhradního volna, dovolené apod.). V příčinách úmrtí stojí úrazy u dospělých na třetím místě a u dětí dokonce na místě prvním. Těžké úrazy zaviní trvalou invaliditu v 74 % - 86 % všech případů. Důležitost významu primární prevence podtrhuje skutečnost, že člověk se svojí nedostatečností, nedodržováním předpisů a nedbalostí se na vzniku úrazů podílí až v 80 %. Zbýlých 20 % připadá na technické nedostatky. Dosavadní poznatky z výzkumu v oblasti BOZP, týkající se zaměstnavatelů, zaměstnanců i ostatní veřejnosti, ukazují, že přetrvává nízká úroveň vnímání reálných rizik, nízká úroveň pracovní kultury a malá znalost zásad bezpečných pracovních postupů. Dosažení žádoucího snížení pracovní úrazovosti se nemůže obejít bez nových impulsů a podnětů, bez trvalého hledání nových přístupů v oblasti BOZP. Je třeba opakovaně prosazovat prevenci, výchovu a celoživotní vzdělávání v oblasti BOZP. Efektivním nástrojem se musí stát promyšlený a dobře koncipovaný systém úrazového pojištění. Dobré zajištění a kvalitní řízení BOZP vede k vyšší kultuře práce, zvyšování spokojenosti zaměstnanců, zkvalitňování lidského kapitálu a lidských zdrojů i ke snížení zbytečných ztrát a nákladů. Budou-li vyvíjeny a účinně uplatňovány správné nástroje pro ovlivňování postojů, jednání a chování lidí, může to vést k trvalému snížení úrazovosti a nemocnosti i celkovému zvyšování úrovně BOZP.

Metody

Stať je zpracována s využitím sekundární analýzy relevantních zpráv a dokumentů. Využity byly poznatky a získané informace z terénních šetření, které vznikly v souvislosti s řešením projektu VÚBP, v.v.i., „Odstraňování bariér a zvyšování úrovně BOZP u zahraničních pracovníků“^[1]. Analyzovány byly datové zdroje VÚBP, v.v.i. a oficiální statistiky vedené dalšími institucemi (zejména ČSÚ, ÚZIS). Metoda, postup a konstrukce hrubého odhadu nevykazovaných úrazů legálně pracujících cizinců jsou konkrétně popsány v textu příslušné kapitoly.

Některé aspekty a dopady nelegální migrace

EU a ČR je pod tlakem nepříznivého demografického vývoje, který je charakteristický snížením podílu obyvatel v

produktivním věku. Imigranti zaplňují mezery na pracovním trhu a pomáhají odstraňovat nedostatek pracovních sil v určitých odvětvích a službách. V nich často pracovníci dané země nechtějí či nemohou požadované práce vykonávat. Cizinci^[2] jsou obecně zdrojem velmi levné a flexibilní pracovní síly. K faktorům, které povzbuzují ilegální migraci a ilegální práci zejména příslušníků třetích zemí patří existence neformálního pracovního trhu a také nedostatečné sankce a opatření vůči zaměstnavatelům.

Nelegální práce, ať cizinců nebo občanů ČR, znamená pro stát značný únik na daních, pro zdravotnictví nenávratné náklady na ošetřování a léčení nepojištěných osob. Pro nelegálně pracující osoby nelegální práce znamená sociální nejistotu, mnohdy otrockou práci v nepřijatelných pracovních podmínkách a v případě úrazu při práci ohrožuje samu další existenci postiženého. Na ochranu těchto osob (i když mnohdy proti jejich vůli) je třeba využívat a zdokonalovat nástroje potírání nelegálního zaměstnávání osob.

Evropská unie přijala k prevenci zaměstnávání nelegálně pobývajících cizinců směrnici^[3]. [5] Prevence je v této směrnici postavena na odrazování zaměstnavatelů od zaměstnávání nelegálně pobývajících cizinců pomocí sankcí, a to sankcí velmi tvrdých. Článek 7 směrnice ukládá členským státům přijmout nezbytná opatření. Vůči zaměstnavatelům mohou použít tato opatření:

a) vyloučení z nároku na některé nebo všechny veřejné výhody, podpory nebo dotace na období až pěti let, a to včetně finančních prostředků EU spravovaných členskými státy;

b) vyloučení z účasti na veřejných zakázkách ve smyslu směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/18/ES ze dne 31. března 2004 o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby na období až pěti let;

c) navrácení některých nebo všech veřejných výhod, podpor nebo dotací, včetně finančních prostředků EU spravovaných členskými státy, které byly zaměstnavateli poskytnuty v období až 12 měsíců před zjištěním neoprávněného zaměstnání;

d) dočasné nebo trvalé uzavření provozoven, jichž bylo využito k porušení zákazu, nebo dočasné či trvalé odejmutí povolení k provozování dotyčné obchodní činnosti, pokud to lze odůvodnit závažností porušení.

Témata migrace a ochrany zdraví jsou důležitá z mnoha důvodů. Migrace je v EU realitou, se kterou se musí počítat; integrace cizinců není možná bez zajištění dostupnosti potřebné zdravotní péče. Zajištění základní zdravotní péče pro všechny patří k pilířům sociální politiky EU, jejímž základem je snaha o dodržování všeobecných lidských práv a respektování lidské důstojnosti.

Cizinci vykonávají převážně pomocné, méně kvalifikované manuální práce. Jejich potřeba také vzrůstá při sezónních pracích v zemědělství, v lesnictví i ve stavebnictví. Absolutně nejvíce cizinců v ČR legálně pracovalo ve zpracovatelském průmyslu. Relativně nejvyšší podíl na celkové zaměstnanosti však tvořila zaměstnanost cizinců ve stavebnictví. Počet cizinců pracujících v ČR se například před krizí v letech 2004 – 2008 zvýšil dvojnásobně. Kategorie cizinců se v daném období podílela na celkovém přírůstku počtu pracujících v ČR více než 40 procenty.

V ČR je nelegální práce mnohými zaměstnavateli vyžadována a cizinci akceptována. Většina imigrantů je k pobytu motivována zejména ekonomicky. Obě strany však podstupují riziko. Nepoměrně menší nese podnikatel (výše sankcí je nízká oproti ziskům, daňovým a jiným efektům). Riziko odhalení je malé vzhledem k malé pravděpodobnosti uskutečnění kontrol příslušných úřadů^[4]. Nelegální zaměstnávání se dlouhodobě systematicky a striktně nepotíralo. Umožnilo se tak vytvoření velmi dobře zorganizovaných, propracovaných a značně flexibilních struktur ilegálního zaměstnávání (klientský systém). Pro některé obory či druhy pracovních činností a oblasti podnikání by ztráta ilegálních zahraničních zaměstnanců znamenala velké problémy. Ti, kdo v tomto nelegálním vztahu nesou mnohem

vyšší riziko, jsou samotní cizinci (nízké mzdy, minimální sociálně právní ochrana, nízká úroveň pracovních podmínek, riziko úrazů a poškození zdraví, atd.). Stále vysoký počet pracovních úrazů ukazuje, že nejsou dostatečně dodržovány předpisy týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Pro cizince by mělo být velice důležité zaškolení a zaučení. Podle příslušných ustanovení zákoníku práce platí, že zaměstnanec, který vstupuje do zaměstnání bez kvalifikace, je zaměstnavatel povinen zaškolit nebo zaučit s tím, že zaškolení nebo zaučení se považuje za výkon práce, za který přísluší zaměstnanci mzda nebo plat.

Pracovní imigrace se pro konkrétní osoby vyznačuje vysokou nejistotou a mnoha riziky. Často se jedná o dočasné a nestabilní zaměstnání. Případná ztráta zaměstnání přináší také vysoké riziko ztráty legálního pobytu, posunu do šedé ekonomiky, kriminality a zapadnutí do zločineckých sítí. [6], [7] Pracovní podmínky cizinců často nedosahují běžného standardu (forma pracovního poměru, mzdové ohodnocení, zdravotní a sociální pojištění, dovolená, pracovní doba, přesčasy, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, zaměstnanecké výhody, výcvik, profesní vzdělávání a další pracovní rozvoj apod.). Cizinci často pracují v rizikových podmínkách a jsou více ohroženi úrazy při práci, které ale nejsou hlášeny^[5]. Cizinci bez pobytového oprávnění ve většině případů neřeší problémy spojené s otázkou BOZP, což však může mít výrazné negativní dopady na jejich zdraví. Rovněž neřeší získání znalosti o systému poskytování zdravotní péče v ČR a možnosti zdravotního pojištění.

S migrací jsou spojena zdravotní rizika. Nejvíce ohroženi na zdraví jsou právě ilegální imigranti. V řadě zemí je praxe taková, že imigranti nemají dostatečný přístup ke zdravotní péči. Příčinou nemusí být vždy nedostatečná právní úprava, ale také xenofobní postoje, kulturní odlišnosti, jazyková bariéra apod. [8] Imigranti ze třetích zemí patří k rizikovým skupinám ve výskytu infekčních nemocí jako je TBC (z celkového identifikovaného počtu případů je až 25 % cizinců, nejčastěji pocházejících z Mongolska, Ukrajiny a Vietnamu), HIV/AIDS (35 % tvoří cizinci zejména z Ukrajiny, Ruska, Moldavska a Subsaharské Afriky), sexuálně přenosné nemoci, parazitární infekce apod. Výjimkou není ani zvýšená konzumace alkoholu, drog a jiných návykových látek. [9] Ilegální imigranti mohou být více ohroženi psychickými problémy (příp. zvýšenou agresivitou) v důsledku dlouhodobé neúměrné stresové zátěže, kterou přináší neznalost jazyka, prostředí, izolace, sociální vyloučení, ztráta zaměstnání a zdroje obživy, pocit bezmocnosti (např. nemožnost vymanění se z klientské sítě) atd.

Narůstá skryté zaměstnání ve formě zastřené pracovního poměru. Cizinci volí či mění účel pobytu, aby se vyhnuli potřebnému získání pracovního povolení. Jedná se jim hlavně o získání povolení k pobytu za účelem podnikání ve formě živnosti, členství v obchodních společnostech a družstev. Cizinci s tímto povolením však nadále pracují pro zaměstnavatele jako „zaměstnanci“. Zaměstnavatelé se tak zbavují mnohých povinností (sociální a zdravotní pojištění, zákonné úrazové pojištění apod.), cizinci ochrany a svých práv (zákoník práce). V období hospodářské krize jsou cizinci a agenturní zaměstnanci mezi prvními propouštěnými. V ČR již tato zkušenost proběhla. V prvním čtvrtletí roku 2009 bylo 12 tis. cizinců (včetně z EU) bez práce. Více než polovinu (7 tis.) tvořili agenturní zaměstnanci. Závažnost situace podtrhoval fakt, že v polovině roku 2009 vykazovalo konec platnosti cca 68 tis. pracovních povolení. [10]

Hlavní rizika a hrozby nelegální migrace a nelegálního zaměstnávání spočívají zejména v tom, že:

- narušují základy právního státu, demoralizují společnost a poškozují právní vědomí občanů, neboť v praxi se ukazuje, že nerespektování právního řádu, neplnění povinností vyplývajících z pracovněprávních, sociálních a jiných předpisů se vyplácí;
- ekonomicky poškozují společnost, umožňují daňové úniky, snižují příjmy státního rozpočtu;
- zatěžují zdravotnictví z titulu nepojištěných a neuhrazených výkonů a léčby (úrazy při práci cizinců);
- snižují objem vybraných částek na zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele pro případ své odpovědnosti za škodu způsobenou zaměstnanci při pracovním úrazu nebo nemocí z povolání;
- rozšiřují neregulérní sektor ekonomiky, zvyšují nekalou konkurenci zejména levnější pracovní silou;

- ❖ oslabují trh práce a snižují počet pracovních míst pro občany, kteří se o ně ucházejí na úřadech práce;
- ❖ poškozují a demoralizují domácí pracovní sílu, stlačují mzdy, snižují úroveň pracovních podmínek včetně kultury bezpečnosti;
- ❖ otevírají prostor pro korupci, kriminalitu, pro zneužívání ilegálních migrantů sítí organizovaného zločinu (obchod s lidmi, narkotiky, vydírání apod.);
- ❖ vytvářejí živnou půdu pro xenofobní nálady, extremistická hnutí, rozrušování sociální soudržnosti;
- ❖ snižují kvalitu pracovního života a umožňují někdy až otrocké vykořisťování (odvádění části mzdy, nerespektování pracovní doby a nároku na dovolenou, nehygienické podmínky, omezování osobní svobody apod.).

Svobodu podnikání si mnozí podnikatelé automaticky spojují s nedodržováním zákonů (v této souvislosti by se také mohlo diskutovat o kvalitě těchto zákonů, jejich neustálých změnách, složitosti daňového systému apod.). Nerovnoměrnost sociálně ekonomického vývoje, teritoriální otevřenost globálního prostředí budou stále lákat příslušníky chudších zemí do náruče šedé zóny těm podnikavcům, kterým se tato černota a nedodržování zákonů dvacet let velmi úspěšně vyplácí. V roce 2003 byl zveřejněn odhad, že šedá ekonomika se blíží k 25 % HDP v ČR. V roce 2011 se podle MPSV míra šedé ekonomiky v Česku odhadovala na zhruba 15 %.

Počet nelegálních imigrantů

Se zřetelem na vysokou latenci segmentu nelegální migrace je stanovení přesného počtu nelegálně pobývajících imigrantů na určitém území nemožné.

Na rozdíl od legální migrace, která je systematicky monitorována a statisticky podrobně zaznamenávána, skutečný počet imigrantů, kteří v České republice nelegálně pobývají a zejména pracují, však není znám. V současnosti neexistuje spolehlivý mechanismus k zjištění počtu nelegálních imigrantů. Taktéž monitorování, průkazné a objektivní podchycení úrazů při práci ilegálně pracujících cizinců je v současných podmínkách nereálné.

„Data (případně celé statistiky) o nelegálních migrantech jsou sporá a nedokonalá. Jde většinou o odhady často založené na nezveřejňovaných, mnohdy triviálních předpokladech anebo podpůrných empirických zjištěních, která jsou však pouze parciální povahy a zdaleka nepostihují komplexitu zjišťovaného fenoménu.“ [11]

„Přesto o tato „čísla“ je vždy a všude veliký zájem (především u politiků, úředníků, novinářů i veřejnosti), neboť jsou mediálně zajímavá a mohou potvrdit nebo naopak vyvrátit úspěchy vlády a její migrační politiky.“ [11]

Vedle oficiální statistiky ČSÚ o ilegální migraci z pramenů Ministerstva vnitra ČR a Policejního prezidia ČR existují dílčí databáze, informace založené na zkušenosti úředníků, příslušníků policie, pracovníků neziskových organizací, zdravotníků, výzkumníků apod. Informace však nejsou komplexní, mají charakter nahodilosti a spíše se týkají problémových situací. O různých metodách odhadu počtu nelegálních imigrantů se také nedá jednoznačně tvrdit, že konkrétně vybraná metoda má lepší vypovídací hodnotu než jiná.

Cizinci a jejich úrazy při práci

Ilegální práce cizinců

Podle provedených analýz dostupných informačních zdrojů a podle výsledků terénních šetření Výzkumného ústavu bezpečnosti práce existují úrazy cizinců při výkonu ilegální práce^[6], které nejsou nikde evidovány. Objektivním faktem je, že existuje nezjistitelný počet cizinců, kteří v ČR neoprávněně pobývají, ilegálně pracují a kteří utrpěli úraz při práci. Konkrétně z praxe lze pro ilustraci uvést následující informaci z veřejně dostupných zdrojů:

Případ obchodu s lidmi a s jejich zotročováním při práci v lesích Šumavy popisuje advokátka Štěpánka Miková, která s kolegy zastupuje více než sto poškozených. V lesích od roku 2009 pracovaly skupinky Vietnamců, Rumunů, Ukrajinců, Mongolů, Slováků a Bulharů (celkem cca 2 tisíce osob). „Některým z nich bylo vyhrožováno násilím a fyzickou likvidací.

Nyní jsme zjistili, že ti, kteří je hlídali, i zprostředkovatelé prací u sebe nosili neustále zbraně. Když se cizí dělníci například zranili při práci s pilou, mnohdy nebyli ošetřeni," dodala. Některé muže, kteří se kvůli zranění nemohli zapojit do práce, podnikatelé prostě odvezli za hranice a nechali je tam napospas osudu^[7].

Legální práce cizinců a odhad jejich nenahlášených pracovních úrazů

Podle všech indicií jsou také skutečné počty případů mnohonásobně vyšší, než je oficiálně vykazovaná úrazovost legálně zaměstnaných cizinců. **Odhadem není hlášeno 50 - 60 % pracovních úrazů legálně zaměstnaných cizinců a více než 90 % závažných úrazů cizinců s hospitalizací, které zřejmě vznikly v souvislosti s pracovní činností.**

Pracovní úrazy legálně zaměstnaných cizinců by měly být standardně evidovány. V posledních pěti letech se jejich podíl na celkovém počtu vykázaných pracovních úrazů v ČR pohybuje okolo 2,5 % ročně (např. v roce 2012 bylo vykázáno 976 pracovních úrazů cizinců); v případě smrtelných pracovních úrazů se pohybuje v rozmezí 8-14 % (zejména Slováci, Ukrajinci) a v případě těžkých pracovních úrazů byl v roce 2012 tento podíl 3,5 %, (vykázáno bylo celkem 51 těžkých pracovních úrazů cizinců - tj. s hospitalizací). Porovnáme-li tento údaj se zdravotnickou statistikou (ÚZIS), zjistíme značné disproporce. Hospitalizovaných cizinců v roce 2012 podle příčiny uvedené pod označením XIX. „Poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin“ (kapitola MKN-10) bylo 3 024 (3 313 v roce 2011).

Nelze usuzovat, že by několik tisíc cizinců hospitalizovaných pro úraz patřilo do kategorie ekonomicky neaktivních osob či turistů. Nejčastějším způsobem platby cizinců za zdravotní péči v nemocnicích je úhrada v hotovosti. Tento způsob ukazuje na absenci zdravotního pojištění a může i do určité míry skrývat ilegalitu cizince. V roce 2012 platilo v hotovosti 41 058 cizinců (46 % z celkového počtu cizinců čerpajících zdravotní péči); péči neuhradilo 4 612 cizinců, z toho po lhůtě splatnosti 2 892 cizinců, nejvíce ze Slovenska (640), z Ukrajiny (499), ze zemí bývalého SSSR (261) atd. Neuhrazený dluh po lhůtě splatnosti představoval v roce 2012 částku 40,168 mil. Kč. Pro úplnost uvádíme celkový přehled ošetřených cizinců v nemocnicích [9]:

V České republice byla v nemocnicích v roce 2012 poskytnuta zdravotní péče celkem 89 156 cizincům. Z toho bylo ošetřeno 40 084 cizinců ze zemí Evropské unie. Počty cizinců ošetřených v nemocnicích se každoročně mírně zvyšují, podíl osob ze zemí EU se pohybuje kolem 50 %. Zdravotní péče byla poskytnuta, stejně jako v předchozích letech, nejčastěji občanům Slovenska (19,4 %, tj. 17 261 osob). Následují cizinci ze skupiny zemí „ostatní“ (18,5 %, tj. 16 484), Ukrajiny (13,7 %, tj. 12 242 osob), „ostatní země bývalého SSSR“ (13,1 %, tj. 11 668 osob) a Německa (7,7 %, tj. 6 828 osob). V hrazení zdravotní péče převažovalo u občanů Slovenska a Německa zahraniční pojištění, u občanů ze skupiny zemí „ostatní“, „ostatních zemí bývalého SSSR“ a Ukrajiny placení hotově. Z ošetřených cizinců celkem bylo, stejně jako v předchozích letech, nejvíce pacientů ve věkové skupině 20 - 59 let (69,7 %).

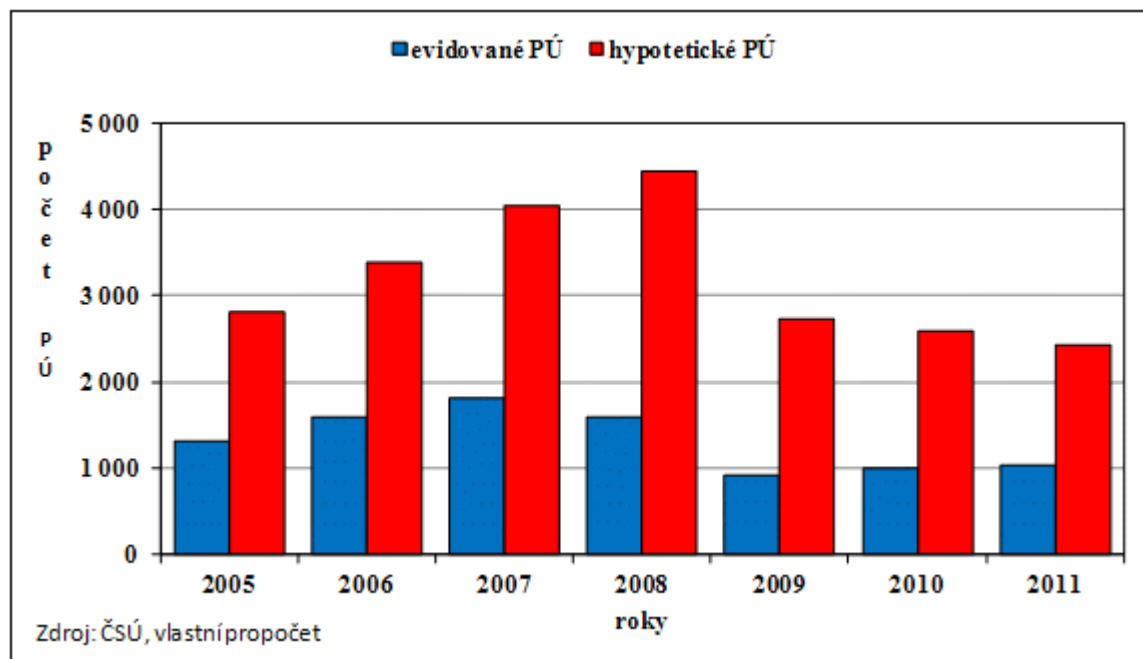
Možnosti výskytu nehlášených úrazů legálně pracujících cizinců na základě hrubých odhadů (propočtu z oficiálních údajů)

Příklad propočtu pro rok 2011

Cizinci evidovaní na úřadech práce v roce 2011	celkem 217 862 osob
Četnost výskytu PÚ za všechna odvětví ČR v roce 2011 (dle statistiky VÚBP, v.v.i. a SÚIP) byla	1,12 % na 100 pojištěnců
Pracovní úrazovost cizinců legálně pracujících byla v roce 2011 nahlášena a vykázána v počtu	1 042 osob

Porovnáme-li četnost úrazů (1,12) s počtem pracujících cizinců ve všech odvětvích (217 862, z toho ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví je evidováno 45 % cizinců) výpočtem: $217\,862 \times 1,12 / 100$ [8]), potom dospějeme k hypotetickému údaji o „teoreticky předpokládaném“ počtu pracovních úrazů legálně pracujících cizinců ve výši 2 440 (oproti 1 042 skutečně registrovaných). Jedná se o rozdíl ve výši 57 %. (absolutně o rozdíl 1 398 úrazů). Z objektivního hlediska je třeba k tomuto údaji uvést, že cizinci nevyhledávají ošetření u lékaře a nevyužívají formu dočasné pracovní neschopnosti v rozsahu jako čeští pracující. Oproti průměru populace českých občanů vykazuje populace cizinců mnohem vyšší procento osob, které jsou v mladém věku a které jsou produktivní, a naopak mnohem menší procento osob, které jsou v dětském věku či ve věku seniorů. [12]

V následující tabulce a grafu jsou uvedeny propočty a odhady nehlášených PÚ legálně pracujících cizinců v letech 2005 až 2011.

Obrázek 1: Počet hlášených a nehlášených (odhadovaných) pracovních úrazů cizinců

rok	četnost PÚ na 100 pojištěnců v ČR	Počet evid. cizinců na ÚP		Počet evidovaných PÚ cizinců	Hypotetický počet PÚ (propočty dle četnosti)	Rozdíl hypotetických PÚ a evidovaných PÚ	
		Celkem (osob)	z toho ve zpracov. průmyslu a staveb. (% osob)			Absolutně (počet PÚ „nevykázaných“)	v %
2005	1,85	151 736	59,5	1 318	2 807	1 489	53
2006	1,83	185 075	56,7	1 589	3 387	1 798	53

2007	1,68	240 242	61,0	1 818	4 036	2 218	55
2008	1,56	284 551	60,4	1 605	4 439	2 834	64
2009	1,18	230 709	49,6	928	2 722	1 794	66
2010	1,20	215 367	47,2	995	2 584	1 589	61
2011	1,12	217 862	44,9	1 042	2 440	1 398	57

Tabulka 1: Počet hlášených a nehlášených (odhadovaných) pracovních úrazů cizinců (Zdroj: ČSÚ, SÚIP, VÚBP, v.v.i., vlastní propočty)

Odhady počtu nehlášených závažných úrazů, které mohly vzniknout v souvislosti s pracovní činností (s hospitalizací v nemocnicích ČR) jsou uvedeny v následující tabulce.

Rok	Hospitalizovaní cizinci pro poranění, otravy a některé následky vnějších příčin (zdravotnictví, kapitola MKN-10)		Skutečně evidované závažné (těžké) PÚ cizinců (dle SÚIP, VÚBP, v.v.i.)	Rozdíl odhadovaného počtu závažných PÚ a skutečně evidovaných závažných PÚ	
	Celkem skutečně vykázaných	z toho odhad hospitalizovaných cizinců v důsledku poranění v souvislosti s prací (30 % z celkově vykázaných)		Absolutně (počet závažných PÚ „nevykázaných“)	v %
2006	4 445	1 334	58	1 276	96
2007	3 455	1 037	68	969	93
2008	3 456	1 037	68	969	93
2009	3 445	1 034	52	982	95
2010	3 234	970	47	923	95
2011	3 313	994	58	936	94
2012	3 024	907	51	856	94

Tabulka 2: Odhady počtu nehlášených závažných úrazů (Zdroj: ČSÚ (pramen ÚZIS), SÚIP, VÚBP, v.v.i., vlastní propočty)

Poznámky k objektivizaci odhadu **30 %** (minimum) poranění v souvislosti s prací:

- dle sledované statistiky v ČR (výkaz Nem Úr) se rozložení celkového počtu úrazů v ČR pohybuje průměrně v poměru **37 % pracovních úrazů : 63 % ostatních úrazů**;
- dle údajů zdravotnické statistiky „Hospitalizovaní pro úrazy, trvale bydlící v ČR podle skupin vnějších příčin“ je 84 % koncentrováno do cca čtyř kategorií, zbylých 16 % tvoří řada dalších příčin, které de facto nelze spojovat s pracovními činnostmi jako např. úmyslné sebepoškození. Přes 63 % vnějších příčin hospitalizace představovaly pády. Druhou nejčastější příčinou byly s necelými 13 % dopravní nehody s dvojnásobnou převahou hospitalizací mužů. Další 8 % představovala s trojnásobnou převahou mužů různá vystavení mechanickým silám a 3 % ve spojitosti s elektrickým proudem.

Diskuse

V odborné literatuře je problematice zatajování pracovní úrazovosti obecně věnováno minimum pozornosti. Přitom je třeba znát skutečnou realitu této oblasti včetně hlavních motivačních důvodů pro zatajování. Společnost si musí klást otázku, proč jsou zatajovány a nevykazovány pracovní úrazy legálně zaměstnaných cizinců. Důležité je to pro alokaci a efektivní vynakládání zdrojů (zamezení jejich „plýtvání“), pro směřování prevence, vytváření vhodných podmínek pro zvyšování kultury bezpečnosti i celkové úrovně BOZP. K úrazům může docházet z mnoha důvodů. Může se jednat o: nepříznivé pracovní podmínky, nadměrnou pracovní zátěž, nedodržování pracovních postupů, nedostatečně odhadnuté riziko, pracovní nekázeň, nebezpečné chování, neuposlechnutí příkazu nadřízeného, nepoužívání přidělených OOPP, případně jejich neposkytnutí zaměstnavatelem, nedbalost, užívání alkoholu či jiných návykových látek během pracovní činnosti. Dále může být důvodem úrazového děje nevyhovující zdravotní stav (fyzický a psychický), nedostatečná kvalifikace pro danou pracovní činnost, nedostatečné školení zaměstnance pro výkon pracovní činnosti (neznalost konkrétních pracovních postupů, neznalost bezpečnostních pravidel a předpisů, neznalost rizika v místě výkonu práce) apod. U cizinců může být také vážnou překážkou jazyková bariéra. Je dále otázkou, zda by snahy o podchytení úrazů při ilegální práci (například ve spolupráci lékařů a pracovníků inspekce práce) přineslo konkrétní pozitiva pro sociální situaci postižených nelegálně pracujících cizinců. Zatím z náhodného zjištění existence úrazu při práci nelegálně pracujícího cizince nelze vytvořit systém, který by přinášel relevantní informace pro řešení problému nelegálního zaměstnávání cizinců. V současnosti je zatím jedinou cestou prevence úrazů při práci cizinců bránění jejich nelegální práci.

Závěr

V 90. letech a v prvních letech 21. století probíhala nedostatečná ochrana regulérnosti trhu práce. Stát kladl malé překážky zaměstnavatelům, kteří využívali ke své podnikatelské činnosti nelegální práci a vykořisťovali zahraniční pracovníky. Od nástupu krizového období a jeho negativních důsledků na trh práce ve společnosti stále více narůstá tlak na zesílení a uplatňování efektivních kontrol, ukládání odrazujících trestů (vysokých pokut, odebrání povolení k podnikání, odepření veřejných zakázek apod.) zaměstnavatelům, postihování zprostředkovatelů nelegálního zaměstnání.

Podle provedených analýz dostupných informačních zdrojů a podle výsledků terénních šetření existují úrazy cizinců při výkonu ilegální práce, které nejsou nikde evidovány (což je logické). Ve zdravotnických zařízeních, zejména na chirurgických ambulancích nemocnic, končí cizinci nejen bezprostředně po úrazu, ale i s určitým časovým odstupem. Lékaři uvádějí, že cizinci často přicházejí s poraněním pozdě, až poté, kdy jejich samoléčba selhala (jinak nemají důvod, neboť nepotřebují vystavení pracovní neschopnosti). Z toho lze usuzovat, že by ani v případě hypotetického zavedení monitorovacího systému prostřednictvím zdravotnických zařízení nebylo možné zjistit všechny úrazy při práci ilegálních cizinců. Ale co je mnohem závažnější, že nejsou vykazovány úrazy při legální práci cizinců. Podle všech

indicií jsou skutečné počty případů mnohonásobně vyšší, než je oficiálně vykazovaná úrazovost legálně zaměstnaných cizinců. Odhadem není hlášeno 50 – 60 % pracovních úrazů legálně zaměstnaných cizinců a více než 90 % závažných úrazů cizinců s hospitalizací, které zřejmě vznikly v souvislosti s pracovní činností.

Závěrem je třeba zdůraznit, že celospolečenským zájmem by mělo stále být prosazování účinné prevence, aby k úrazům při pracovní činnosti docházelo v co nejnižší míře, neboť důsledky se projevují a odnáší je nejen samotní postižení, jejich rodiny, ale i zaměstnavatelé a celý sociálně ekonomický systém naší země.

Literatura

[1] MRKVIČKA, P. *Náklady a ztráty vyplývající z pracovních úrazů a nemocí z povolání za rok 2011*. Praha : Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2012.

[2] SVOBODOVÁ, L.; MLEZIVOVÁ, I. *Zpráva o plnění strategie Společenství pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci na období 2007-2012 za Českou republiku*. Praha : Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2012.

[3] *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v letech 2008–2011* [online]. Praha : MV ČR, 18. 11. 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>>.

[4] *Činnost zdravotnických zařízení ve vybraných oborech léčebně preventivní péče v letech 2008–2012 : zdravotnická statistika*. Praha : Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-statistika/chirurgie>>.

[5] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/52/ES o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.

[6] NEKORJAK, M. Klientický systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. *Sociální studie*, 2006, č.1, s. 89-109.

[7] *Neregulérní pobyt cizinců v ČR : problémy a jejich řešení*. Člověk v tísni, o.p.s., Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky. 2008.

[8] NESVADBOVÁ, L. ...[et al.]. *Zdravotní, psychologické a sociální aspekty migrace*. Praha, 1998.

[9] *Cizinci v České republice : zdravotní péče o cizince : souhrnné informace za roky 2008, 2009, 2010, 2011, 2012*. Praha : Český statistický úřad.

[10] *Cizinci v České republice : ekonomická aktivita cizinců : souhrnná informace za rok 2009*. Praha : Český statistický úřad, 2009.

[11] DRBOHLAV, D. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě : koncept a současná realita. In *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008. Kapitola 2, s. 30-46. ISBN 978-80-246-1552-3.

[12] CIZINSKÝ, P. *Smluvní zdravotní pojištění cizinců jako příklad neadekvátnosti bezpečnostně-humanitárního diskurzu o migraci*. In Trbola, R., Rákoczyová, M.: *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. Praha : VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-067-7.

[1] Smlouva č. GK MPSV-01-194/10 o poskytnutí účelové podpory z veřejných prostředků na řešení projektu výzkumu č. HC 194/10; doba řešení 2010-2011

[2] *Cizinec* - je každá fyzická osoba, která není občanem České republiky (například na rozdíl od právního vymezení pro účely zákona o pobytu cizinců se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie). Vzhledem k tomu, že se nejedná o právní dokument, autorky v textu pro pobývající osoby z jiných zemí na území ČR používají volné (shodné, rovnocenné) označení cizinec, imigrant, či migrant a zahraniční pracovník. Tento přístup (bez právního rozlišování) nenarušuje věcné řešení problematiky. Nenahlášení pracovního úrazu polského stavebního dělníka (občan EU) nebo ukrajinského dělníka (cizinec) má stejnou váhu a znamená stejné porušování zákona.

[3] Uloženo bylo implementovat Směrnici do českého právního řádu do 20. července 2011.

[4] Ministerstvo práce a sociálních věcí začalo s významnější kontrolní činností nelegálního zaměstnávání až v posledních letech (v období krize) i po řadě medializovaných kauz (Plzeňsko). V roce 2011 již proběhly intenzivní koordinované kontroly, na jejichž provádění spolupracovaly úřady práce s oblastními inspektoráty práce a okresními správami sociálního zabezpečení. Středem zájmu je oblast pohostinství a ubytovacích zařízení. Kontrolována je legalita vykonávané práce občanů ČR/cizinců, odměňování (poskytování minimální a zaručené mzdy), evidence pracovní doby apod. Je třeba uvést, že při provádění kontrol dochází poměrně často k agresivnímu verbálnímu, v některých případech dokonce fyzickému, napadání členů kontrolních skupin jak ze strany zaměstnavatelů, tak i zaměstnanců.

[5] Od počátku roku 2011 vstoupilo v platnost nařízení vlády upravující nově způsob evidence pracovních úrazů. To se už netýká jen zaměstnavatelů, ale vlastní úrazy povinně evidují i osoby samostatně výdělečně činné nebo jejich spolupracovníci. Kniha úrazů musí být vedena v elektronické nebo listinné podobě. Dokumentace musí být vedena v případech, kdy došlo k pracovní neschopnosti delší než tři dny nebo k úrazu smrtelnému.

[6] Protože úraz nelegálně zaměstnaného pracovníka není dle právních norem úrazem pracovním, používáme pojem „úraz při práci“.

[7] Zdroj: <http://www.novinky.cz/krimi/240168-na-2000-cizincu-otrocilo-v-ceskych-le...> 27. 7. 2011

[8] Četnost případů na 100 pojištěnců = pracovní úrazy s pracovní neschopností × 100 / pojištěnci

Vzorová citace

SVOBODOVÁ, Lenka; MLEZIVOVÁ, Iveta. Nelegální migrace a některé její souvislosti. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online], 2013, roč. 6, speciální č. Migrace. Dostupný z WWW: <<http://www.bozpinfo.cz/josra/josra-migrace/nelegalni-migrace.html>>. ISSN 1803-3687.

Autor článku:

[Ing. Iveta Mlezivová](#)

[Ing. Lenka Svobodová](#)